

О. Д. Рихліцька, канд. філос. наук, доц.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
вул. Володимирська, 60, м. Київ, 01033, Україна
o.rykhlitska@ukr.net

ЕКОЛОГІЯ КУЛЬТУРИ: ЛАНДШАФТНИЙ ПІДХІД

У статті здійснюється аналіз філософсько-культурологічних аспектів становлення екології культури у контексті різноманітних напрямків. Сучасність актуалізує певні процеси екологізації культурології, що обумовлюється в першу чергу тим, що традиційно сферою дослідження культурології були "людина – суспільство", але виключення природи у сферу духовного життя завбачає зміну парадигми розвитку сучасного суспільства, певну корекцію світоглядних цінностей та людської свідомості. Методологічною основою дослідження є концепція Д. Ліхачова, яка стосовно відношення до природи і до культури вимагає загальних правил морального усвідомлення себе як частини природи і як частини культури, а також розгляд екології культури у контексті ландшафтного підходу, де культурний ландшафт розглядається як феномен, що самовизначається, існує та досягається по-різному – в культурних практиках, установах, орієнтирах. Що в цілому демонструє неабияку увагу до нової галузі культурологічного знання та підкреслює її нагальність у сучасній культурі.

Ключові слова: екологія, природа, культура, культурологія, екологія культури, екокультура, екологічна естетика, ландшафт, ландшафтний підхід.

Постановка проблеми. Останні десятиліття остаточно розвіяли міф про можливість незалежності людства від навколишнього середовища – Природи та про кінцеву підкореність природи потребам людей. А вже сучасність опинилася перед вибором кардинальної перебудови ціннісних основ, ствердження абсолютно нових способів вирішення соціально-культурних протиріч. Саме тому сучасні тенденції глобалізації екологічних, соціальних, економічних, сенсожиттєвих проблем вимагають розширення предметного поля культурології, яка у сьогоднішній виступає особливою наукою, що з різноманітних точок зору здатна розглядати основні проблеми взаємодії природи та людини. А вже з позиції культурологічного дискурсу культура є важливою формою буття людини, але іншою, і не менш важливою, формою буття є Природа. Зміни в розумінні екологічних проблем є настільки суттєвими, що абсолютно правомірним є цілісний та комплексний розгляд проблеми екології та культури. Незаперечним є факт, що до неї зверталися мислителі як в минулому, так і в сьогоднішній, намагаючись визначити місце та роль людини в Універсумі. В аспекті даної проблеми зростає актуальність філософського та культурологічного осмислення екології культури у контексті аналізу багатопланових проявів: від біологічних – до ідеї охорони пам'яток традиційної культури як основного підґрунтя у формуванні людини та світу.

Аналіз досліджень і публікацій. До аналізу проблематики екології культури в її початкових проявах зверталися представники течії російського космізму кінця XIX – початку XX століття: М. Кірієвський, В. Соловйов, М. Бердяєв, М. Федоров, П. Флоренський; американського інвайронменталізму: У. Пауел, Дж. Піншо, Е. Іст, О. Леопольд, Дж. Марш, Е. Рос, М. Ганді, А. Швейцер й ін. Розвідки з екології культури в різноманітних напрямках представлені у працях: Д. Вінера, Л. Гумільова, Г. Ковнца, Ч. Елтона, В. Гайдена, Т. Дрідзе, І. Назарова, М. Моїсеєва, Ю. Одума, Т. Жессона, Н. Маньковської, А. Печей. В межах українського наукового простору проблеми екології природи розглядали Ф. Канак, М. Кисельов, О. Коннов, В. Крисаченко, І. Огородник, Л. Сидоренко, М. Хилько; взаємозв'язок екології культури та екологічної естетики аналізується у працях В. Борейка, Л. Ляшко, Л. Стеценко. Соціокультурний вимір репрезентували українські дослідники Л. Бабушка, М. Бровко, Р. Шульга; дослідження екології культури як культурологічної дисципліни здійснювали: О. Генісаретський, В. Каганський, В. Кутирьов, М. Маклуен.

Мета статті. Проаналізувати основні аспекти розвитку екології культури та її трансформації у контексті ландшафтного підходу як способу організації простору сучасної культури, що дозволить поглибити вивчення механізмів функціонування культурних середовищ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Превалюючим фактором у забезпеченні рівноваги у взаємовідносинах людини-природи-суспільства, поєднуючи природу і культуру, зберігаючи культурну спадщину і духовне життя людства, що виходить на авансцену філософсько-світоглядних пошуків, виступає екологія культури. Так, термін "екологія культури" (від грец. oikos – дім, батьківщина, і logos – поняття, вчення), як і "моральна екологія", вперше був вжитий російським дослідником, академіком Д. С. Ліхачовим в 1979 році у статті "Екологія культури", що була присвячена збереженню навколишнього культурного середовища, моральності, моралі і культури, а також значенню реставрації та збереження пам'яток архітектури. "Дім", в якому живе людина, складається не лише з природного комплексу, а й з комплексу культури. Людина, перебуваючи у середовищі історичних пам'яток, витворів мистецтва, результатів наукових та технічних досягнень, є частиною створеної тисячоліттями культури. Загинути людство і природа в цілому, на думку Д. Ліхачова, може не лише зі знищенням всього живого, а й внаслідок загибелі культури. У такій ситуації діє право нерозумного найсильнішого, а відсутність духовної людини, що являє собою "самосвідомість всесвіту", знімає смисл існування не лише людини, а й всього сущого. Тому екологія культури в розумінні дослідника – це збереження традиційної культури, це відродження народної традиції й ідеалів. "Збереження культури – завдання не менш важливе, ніж збереження природи. Якщо природа необхідна людині для її біологічного життя, то культурне середовище також необхідне для її духовно-морального життя, для її "духовної осілості" [4, с. 22].

Однак потрібно зазначити, що сам дослідник застерігає від поєднання понять "екології культури" та реставрації пам'яток культури. Культурна спадщина має розглядатися в цілому, а не частинами. За Д. Ліхачовим, відношення до природи і культури вимагає загальних правил морального усвідомлення себе людиною як частини природи і як частини культури. "Людина може втратити свій дух і померти як людина ще при фізичному житті. Абсолютно не виключено, що так само, як раптово може відкритися і розширитися до критичних розмірів озонна діра, яка фізично знищить життя на Землі, так і прогресуюче забруднення культурно-духовного середовища може призвести до відродження людської культури, а разом з нею і людини як духовно наповненої істоти. Навколишнє середовище людської свідомості невинно забруднюється, і кількість рано чи пізно може перейти в якість. Відбутися ця духовна екологічна катастрофа може значно раніше, ніж природна екологічна катастрофа" [4, с. 23].

Д. Ліхачов черпав свої ідеї в течії російського космізму кінця XIX – початку XX століття, а саме в працях М. Кірієвського, В. Соловйова, М. Бердяєва, М. Федорова, ідеї яких можна назвати своєрідними передте-

чами екології культури. "...тільки від моральності людства залежить відношення людства до навколишнього світу. Людина – це єдина істота, що володіє мовою та розумом. Це закликає її до того, що вона має говорити і відповідати за все живе в світі, за збереження екологічного та культурного середовища" [6, с. 7]. Центральною ідеєю дослідників було те, що людина є складовою частиною Природи і їх потрібно розглядати лише в єдності, що людина (як природна і культурна істота) і все, що навколо неї, – це частини єдиного, Всесвіту. Протиріччя між розумом та Природою неминучі, але саме Розум відповідальний за вирішення протиріч. Російський космізм обґрунтував необхідність нової моральної основи у взаємодії природи і людини. "Цивілізація експлуатує, а не відновлює не може мати іншого результату, крім швидкого кінця", – ця думка, висловлена ще в 90-х роках ХХ століття М.Федоровим, стала однією із ключових у дослідженнях.

Надзвичайно тонко розумів й оригінально тлумачив органічний зв'язок природного та соціального світів видатний вітчизняний науковець В. Вернадський [2]. Він був одним із тих дослідників, в ідеях яких прослідковується інтеграція, здатність бачення загального, що відіграло неабияку роль в осмисленні даної проблеми. Адже природа, людське суспільство і наука думка розглядалися в нероздільній єдності. Наприклад, життя він бачить не як окреме, самостійне явище, не в його внутрішній складності, а у функціональному зв'язку з зовнішніми процесами неживої природи. Тому що життя не є випадковим у світовій еволюції, а міцно пов'язаним з нею наслідком, зазначав В. Вернадський, розуміючи живе в системній єдності з небіологічним, відстоюючи ідею універсального взаємозв'язку, цілісності еволюції природи, яка розглядалась дослідником саме як системна цілісність, що і підтверджувалося вченням про біосферу, ноосферу як рівні цілісності. Своєрідним продовженням ідей В. Вернадського є дослідження Д. Ліхачовим історичних ландшафтів та міркування про біосферу як специфічну оболонку землі, про сферу культури – як своєрідну історичну "ноосферу" землі, яка здійснювала та здійснює перетворювальну дію на біосферу. Дослідник наголошує на гармонійному співжитті природи і людини на екологічних началах, що являє собою своєрідну цілісність людського буття, яка поєднує в собі як природне, так і культурне начало.

За досить короткий час екологія культури стає ключовим поняттям в багатьох біологічних, філософських та культурологічних роботах, що, звичайно, вимагало специфічного культурологічного інструментарію. Перебуваючи на етапах самовизначення та проходячи шлях становлення і розвитку, екологія культури все ж розширювалася і видозмінювалася. Про це свідчать безліч праць як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників, що дають своє власне розуміння екології культури (що криється в поєднанні антимомії природного і культурного в єдине ціле). Потрібно зазначити, що, з одного боку, це сприяло актуальності нової галузі знання та народженню ряду інноваційних термінів – "екологія мови", "екологія душі", "екологія спілкування" й ін., а з іншого – призвело до нівелювання початкових ідей.

Сьогодні представляє наступну багатовекторність екології культури, що знаходить своє відображення в таких напрямках, як культурна екологія, що вивчає зв'язок між природними умовами і культурою певного регіону або народу, між природою і культурою. Яскравими її представниками є: Д. Вінер, Л. Гумільов, Г. Ковнц, Ф. Разумовський, Ч. Елтон. Серед дослідників проблематики екології культури є автори, які викори-

стовують поняття екокультура, поєднуючи екологію та культуру, що характеризує загальний рівень культури людини, в тому числі і спроможність розумного природо-користування, і економічну культуру, що завбачає здатність людини до ефективного здійснення господарсько-економічної діяльності. Екологічна культура вивчає відносини культури і суспільства з навколишнім середовищем (В. Гайдено, Т. Дрідзе, М. Кисельов, В. Крисаченко, І. Назаров, М. Моїсєєв, Ю. Одум, М. Рац, Л. Юрченко). Ще одним, не менш цікавим напрямом екології культури, що ставить за мету пошук особливої методології та виходить далеко за межі традиційного розгляду природи в мистецтві, пов'язаний зі спробами побудови філософської моделі естетики природи і має міждисциплінарний характер, оскільки ґрунтується на досягненнях філософської, культурологічної, історичної, філологічної, етнографічної та мистецтвознавчої думки, – є екологічна естетика, що вивчає естетичне сприйняття навколишнього середовища (Т. Біноклі, А. Гермен, Т. Жессон, Н. Маньковська, А. Печеї, О. Яницький); серед вітчизняних дослідників можна назвати дослідження В. Борейка, Л. Ляшко, Л. Стеценко, О. Сулацкової, Н. Філяніної.

В багатоманітті наведених вище поглядів на екологію культури відображаються не лише інтереси дослідників, а й різноманітність їх світорозуміння. Звичайно, що це пов'язано насамперед зі становленням екології культури, яка не відкидає існування самої культури, народженої ще на зорі цивілізації, і свідчить про гармонійне взаємовідношення "природи і людини", "людини і суспільства", "людини і культури".

Проблема екології культури є досить широкою і стосується різних питань, до яких відносяться також співвідношення екологічної естетики і філософії мистецтва, естетичної цінності природи, вивчення навколишнього середовища як естетичного об'єкта, оцінка естетичної цінності природних ландшафтів з метою створення заповідних зон тощо. Тому досить цікавими, на нашу думку, є наукові розвідки, які виводять на новий рівень розгляд глобальних проблем. Так, на думку української дослідниці Л. Ляшко, своєрідною спробою осмислення культури і природи є естетика довкілля, яка в "поєднанні з екологією культури виступає обґрунтуванням та втіленням в практику ідей "екологічного гуманізму" та "цінностей довкілля" [5].

Потрібно зазначити, що більшість даних напрямків культурологічної думки поєднують досить широку буттєву сферу: від фізіології до культурних та духовних явищ, надаючи при цьому особливу увагу розгляду таких форм знання, як: екологічна культура, екологія культури, екологічна етика, екологічна естетика, культурна екологія, культура і глобальні проблеми людства тощо. Ці грані є складовими, на основі яких вибудовується культурно-екологічна свідомість, що відіграє неабияку роль у розвитку, виживанні та збереженні духовного. Саме звідси випливає основне завдання екології культури – розробка стратегії переходу всіх сфер життя людей: технічної, економічної, виробничої, освітньої, гуманітарної, – на новий рівень процесу розвитку суспільства, до нового витку антропогенезу.

У такому розумінні екологія культури є новою міждисциплінарною формою науки, що інтегрує соціальне, культурологічне та біологічне знання. І хоча екологія культури є досить молодого наукою, об'єкт та предмет дослідження якої постійно перебувають у стані осмислення, все ж багатоманітність досліджень у сфері екології культури дає нам змогу констатувати ряд етапів у її становленні: у 80–90 роки ХХ століття вона постає як наука, що ґрунтується на трьох підвалинах: природне (біологічне), культурне (самостійні культурні середови-

ща) та їх взаємодія (коеволуція, етика Землі, інвайронменталізм); у першій половині 90-х рр. ХХ століття у формі стрижня як у світогляді людини, так і у системі наук, природне поступово перетворюється з об'єкта в сутність культурного; до другої половини 90-х рр. знімається опозиція культури і природи, а екологія культури сприймається як вивчення механізмів функціонування культурних середовищ.

Досліджуючи основні етапи розвитку екології культури, особливу увагу звертаємо на те, що починаючи з 90-х років її розглядають як науку, що вивчає й одночасно творить екокультурні ландшафти. Так, в дослідженнях російського дослідника Володимира Каганського ландшафт виступає деякою абстрактною моделлю, до якої не можна доторкнутися і просто побачити, її потрібно проживати і переживати як єдність простору, речей та смислів. "Життя в ландшафті – це один із способів набуття – відновлення, нарощування єдності власного життєвого світу [3, с. 143].

В умовах "екологізації" постає потреба збереження культурного середовища, яке так потрібне людині для життя, але в першу чергу – духовного. Екологія культури розглядає середовище проживання людини як єдину природно-культурну цілісність – внутрішньокультурний феномен. Звичайно, незаперечним є те, що вчення про культуру та вчення про ландшафт виникли історично досить давно, але майже не пов'язані, хоча люди живуть як в ландшафті, так і в культурі. Тому культурний ландшафт – це простір, що освоєний утилітарно, ціннісно та символічно. Це єдність природних та культурних компонентів, просторових форм та культурних смислів. Ландшафт виступає не лише як фон для культури і її фактор, це одночасно її джерело, як "дім", просякнутий смислом. Сьогодні ландшафт вбачається всеоб'ємним феноменом, а культурний ландшафт містить як культурні, так і природні елементи, що є взаємодоповнюючими.

У контексті екології культури сучасність популяризує охорону пам'яток і культури, але при цьому призводить до своєрідного відкидання, а не переживання ландшафту. Ландшафт існує та досягається різними культурними практиками. Вирізняються наступні напрямки: натуралізм, геоморфізм, наука про ландшафт, естетизм, проєктизм, ескапізм, де культурні ландшафти існують окремо та як дещо специфічне, особливе.

Таким чином, культурний ландшафт – це феномен, що самовизначається, існує та досягається по-різному – в культурних практиках, установках, орієнтирах. Так, наприклад, в натуралізмі ландшафт – це взаємовідношення з природою, де ландшафт окультурюється. Але ландшафт як культурна цілісність не усвідомлюється і розуміється як "природа". Культурний сенс геоморфізму полягає в підтримці різноманітності місць культурного ландшафту як цінності. Що стосується науки про ландшафт, то даний підхід розглядає ландшафт як об'єкт дослідження, що вказує на його обмеженість внаслідок відсутності онтологічної специфіки, окрім того, він є територіально, історично та культурно локальним. Досить конструктивним підходом до ландшафту, що відроджує цінності в окремих речах/місцях, є проєктизм. Естетизм, розглядаючи ландшафт як картину, знаходить свої прояви в етиці, естетиці, літературі та мистецтвознавстві. Особливим середовищем діяльності виступає ландшафт в ескапізмі, що чітко відображає лише інструментальний підхід. Дані підходи, або культурні практики, за В. Каганським, виділені умовно на основі відношення до ландшафту, щоб образи ландшафту і модуси культури були більш відчутні. Адже тією мірою, як людина поринає в переживання ландшафту, відбувається відродження божественного начала в її душі, зростає духовність [7]. А на думку канадського екофіло-

софа Аллена Карлсона, залежно від сприйняття ландшафту проявляються якості та цінності об'єкта, які викликають глибокі етичні асоціації [8].

Різноманітність культурного ландшафту як культурної цінності підтримує такий підхід, як геоморфізм. Адже його носії – це живі посередники між більшістю людей та більшістю ландшафтів Землі. "Рефлексія (не лише раціональна) життя/перебування в ландшафті як універсальному середовищі збігається в даному підході з особливим, нестандартним, нетривіальним (не притаманим місцевим жителям) способом життя – подорожуванням (в сенсі пересування в ландшафті для досягнення його різноманітності та поєднання трьох основних компонентів – простору ландшафту, знання про нього і його переживання)" [3, с. 164]. Особливе, своєрідне включення в ландшафт, основна цінність якого – це цінність міжособистісної комунікації з приводу ландшафту, не зводиться до візуалістики. Це свого роду створення нової культурної реальності, в яку людину занурена, а простір культури стає простором ландшафту.

Висновок. Таким чином, розуміння екології культури як науки про вивчення або творення ландшафтів синтезує ідею національного ландшафту, естетики довкілля, екологічної естетики, екологічної етики, єдності біологічного, соціального, культурного і універсального, особистого і суспільного, семантичного, символічного та утилітарного. Екологія культури спрямовує свідомі і цілеспрямовані зусилля на відтворення різноманітності культурного середовища проживання, утворюючи єдине природно-семіотичне середовище. У процесі дослідження означено основні напрямки розвитку екології культури, що творить ландшафт, дає можливість побудови культурологічного дослідження з принципово нових позицій щодо його місця та ролі в сучасному культурному просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борейко В. Філософія дикої природи і природоохорони / В. Борейко. – К.: Київський еколого-культурний центр, 2002. – 160 с.
2. Вернадский В. И. Биосфера и ноосфера / В. И. Вернадский. – М.: Академия, 1989. – 389 с.
3. Каганский В. Л. Ландшафт и культура [Електронний ресурс] / В. Л. Каганский. – Режим доступу: <http://ecsocman.hse.ru/data/911/927/1217/014Kaganskij.pdf>
4. Лихачев Д. С. Экология культуры / Д. С. Лихачев // Русская культура. – М.: Искусство, 2000. – 440 с.
5. Ляшко Л. І. Теоретичні засади "екологічної естетики" (А. Берлеант, Е. Брейді, А. Карлсон, Ю. Сепанмаа, Р. Хепберн: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософ. наук : 09.00.08 / Л. П. Ляшко; КНУТШ. – К., 2016. – 17 с.
6. Соловйов В. Оправдание добра: моральная философия / В. Соловйов. – М.: Республика, 1996. – 479 с.
7. Юрченко Л. І. Еколого-естетичне виховання як підстава формування екологічної культури / Л. І. Юрченко // Гуманітарний часопис. – 2008. – № 4. – С. 144–149.
8. Carlson A. Environmental Aesthetics [Електронний ресурс] / A. Carlson // Routledge Encyclopedia of Philosophy. – London: Routledge, 1998, 2011. – Режим доступу: <http://www.rep.routledge.com/article/M047>

REFERENCES

1. Borejko, V. (2002) *Filosofy dykoi pryrody i pryrodoohorony [Philosophers of wild nature and worm-in]*. Kiev, Kyiv's'kyj ekologo-kul'turnyj cent.
2. Vernadskij, V. (1989) *Biosfera i noosfera [Biosphere and noosphere]*. Moscow, Akademiya.
3. Kaganskij, V. (1997) *Lindschaft i kul'tura [Landscape and culture]* Retrieved from <http://ecsocman.hse.ru/data/911/927/1217/014Kaganskij.pdf>.
4. Lihachev, D. (2000) *Ekologyya kul'tury [Ecology of culture]*. Moscow, Iskusstvo.
5. Ljashko, L. (2016) *Teoretychny zasady "ekologichnoi estetyky"* (A. Berleant, E. Brejdi, A. Karlson, Ju. Sepanmaa, R. Hepbern: [Theoretical principles of "ecological aesthetics": A. Berleant, E. Brady, A. Carlson, Y. Sepanmaa, R. Hepburn] avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja kand. filosof. nauk: 09.00.08 / L.P. Ljashko; KNUSSH.
6. Solovjov, V. (1996) *Opravdanie dobra: moral'naja fylosofyya [Justification of good]*. Moscow, Respublyka.

7. Jurchenko, L. (2008) Ekologo-estetychne vyhovannja jak pidstava formuvannja ekologichnoi' kultury [Ecological and aesthetic education as founding of forming of ecological culture]. *Gumanitarnyj chasopys*, 4, 144–149.

8. Carlson, A. (1998, 2011) *Environmental Aesthetics* Routledge Encyclopedia of Philosophy. London, Routledge. Retrieved from <http://www.rep.routledge.com/article/M047>

Надійшла до редколегії 06.06.17

О. Д. Рыхлицкая, канд. филос. наук, доц.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко
ул. Владимирская, 60, г. Киев, 01033, Украина

ЭКОЛОГИЯ КУЛЬТУРЫ: ЛАНДШАФТНЫЙ ПОДХОД

В статье осуществляется анализ философско-культурологических аспектов в становлении экологии культуры в контексте различных направлений. Современность актуализирует некоторые процессы экологизации культурологии, которые обусловлены в первую очередь тем, что традиционно сферой исследования культурологии были "человек–общество", но включение природы в сферу духовной жизни предполагает смену парадигм развития современного общества, некоторую коррекцию мировоззренческих ценностей и человеческого сознания. Методологической основой исследования выступают концепция Д. Лихачева, которая в отношении как к природе, так и к культуре требует общих правил морального осознания себя как части природы и культуры, а также рассмотрение экологии культуры в контексте ландшафтного подхода В. Каганского, где культурный ландшафт рассматривается как феномен, который самоопределяется, существует и познается по-разному – в культурных практиках, установках, ориентирах, что в целом демонстрирует особое внимание к новой сфере культурологического знания и подчеркивает его актуальность в современной культуре.

Ключевые слова: экология, природа, культура, культурология, экология культуры, экоккультура, ландшафт, ландшафтный подход.

O. D. Rykhlytska, PhD, Assistant Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv
60, Volodymyrska Street, Kyiv, 01033, Ukraine

ECOLOGY OF CULTURE: LANDSCAPE APPROACH

The article represents the analysis of the philosophic-cultural aspects of establishment of the culture ecology in the context of various directions. The modern times actualize specific processes of cultural studies ecologization, which in its turn is stipulated first of all the fact that the traditional sphere of the cultural studies was "human-society", but the inclusion of the nature into the spiritual life sphere envisages the change of the modern society paradigm, certain correction of world-view values and human consciousness. The methodological basis of the study is the concept, offered by D. Likhachov, which in relation to nature and culture requires general rules of moral awareness of oneself as a part of the nature and as a part of the culture, as well as the analysis of the culture ecology in the context of landscape approach, offered by V. Kaganskyi.

Studying the historical-cultural landscapes, a famous cultural specialist D. Likhachov sees the biosphere as a specific envelope of the Earth. He thinks about the cultural sphere as a certain historical "noosphere" of the planet, which has been performing the changing effect on the biosphere, that naturally required specific cultural study instruments. That is why in a very short period the cultural ecology has become a key factor in many biological, philosophical and cultural papers, which is supported by a large number of national and foreign researchers, who offer their own understanding of the cultural ecology. In the context of cultural ecology the landscape exists and is understood by different cultural practices and is a type of an abstract model, which cannot be touched and seen, it needs to be lived and experienced as the unity of space, things and meanings. V. Kaganskyi states that modern popularization of the monuments and culture protection results in a peculiar discarding of landscape, instead of experiencing it. In his analysis of various directions, V. Kaganskyi determines a special approach - geomorphism, which supports the variety of the cultural landscape places, as cultural value (where three components - landscape space, knowledge about it and experiencing it - are united). The main value of which is the value of inter-personal communication. This can be regarded as the creation of a new cultural reality, in which a person is immersed, and the cultural space becomes the landscape space (this is the unity of natural and cultural components, spatial forms and cultural meanings). Thus, the cultural landscape is seen as a phenomenon, which identifies itself, exists and is understood in different ways - in cultural practices, establishment of landmarks, which in general attracts the attention to the cultural knowledge, cultural ecology in particular, and stresses its importance in the modern culture.

Key words: ecology, nature, culture, cultural studies, cultural ecology, eco-culture, landscape, landscape approach.

УДК 111.853:73(4)

Р. М. Русін, канд. філос. наук
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
вул. Володимирська, 60, м. Київ, 01033, Україна
rusinr71@gmail.com

ТІЛЕСНІСТЬ ЯК АТРИБУТИВНА ОЗНАКА СКУЛЬПТУРИ (ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНТЕКСТ)

Історичний розвиток мистецтва розглядається як зміна парадигм. В рамках кожної парадигми виробляється особливе розуміння мистецтва, що характеризується як самим актом творчості, так і оцінкою його результатів. Особливої актуальності набуває завдання виявити витоки цих змін, позначити їх етапи, визначити спрямованість еволюції художньої творчості. В цьому контексті тілесність як мистецька парадигма європейської скульптури розглядається в статті в конкретно-історичному вимірі від класики до постмодернізму.

Ключові слова: тілесність, скульптура, класичне мистецтво, модернізм, постмодернізм, художній образ, симулякр.

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження зумовлюється змінами, яких зазнало за останні століття мистецтво не тільки з точки зору формують принципів, але і в аспекті буття твору мистецтва. Особливості сучасної художньої творчості породили ситуацію неоднозначності в розумінні та оцінці творів мистецтва сучасними художніми практиками й естетичними концепціями, що утверджують принципи полістилістики і варіативності при побудові художнього цілого, а декларація розриву між мистецтвом минулого і мистецтвом ХХ і ХХІ ст., між класикою, модернізмом, авангардом і постмодернізмом поставила під сумнів саме поняття "мистецтво". Реальна практика мистецтва виступила свідченням принципово нової ситуації в художньому житті. Не випадково сьогодні естетика все більше уваги звертає на реальну практику мистецтва,

новий художній досвід. Водночас багатогранність і неоднозначність художнього процесу в різних видах і напрямках мистецтва вимагає прояснення щодо можливості використання сьогодні таких понять, як "мистецтво", "твір мистецтва", "пластичне мистецтво".

Аналіз досліджень і публікацій. Важливе значення для філософсько-естетичного осмислення творів пластичного мистецтва і насамперед скульптури мають роботи В. Арсланова, Ж. Бодріяра, І. Биховської, П. Бурдье, А. Волинського, Б. Віппера, О. Геніса, А. Григоряна, Н. Дмитрієвої, І. Кулікової, Н. Малініної, А. Михайлової, О. Лосева, М. Рикліна, А. Шопенгауера.

Серед українських дослідників проблематику пластичного мистецтва розглядали Л. Левчук, В. Панченко, М. Бровко, А. Костенко, В. Личкова, О. Оніщенко, О. Павлова, І. Живоглядова та ін.